

บทที่ 6

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก สาเหตุ และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ ทั้งในอดีตและในปัจจุบันและเพื่อศึกษาหาสาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กที่เปลี่ยนแปลงไปและเพื่อเสนอข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ ในบริบทสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป โดยจะนำเสนอผลของการศึกษาตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือในอดีต

ตอนที่ 2 ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ตอนที่ 3 สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือเปลี่ยนแปลงไป

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ

ตอนที่ 1 ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือในอดีต

ในการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กนั้น ผู้วิจัยจะได้อธิบายเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในอดีตและลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ในประเด็นเกี่ยวกับ ความรัก ความผูกพัน ลักษณะการพึ่งพาอาศัย การใช้เวลาในชีวิตประจำวัน การสื่อสาร การแลกเปลี่ยน และการเรียนรู้ พร้อมทั้งการกล่อมเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม ในที่นี้จะขอกล่าวถึง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในอดีตก่อน โดยย้อนหลังไปประมาณ 50 ปี คือในช่วงเวลาปีพ.ศ. 2494 จนถึงปัจจุบัน รายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในแต่ละประเด็นมีดังนี้

1. ความรักความผูกพัน

ในอดีตแม้ว่าครอบครัวจะมีลักษณะครอบครัวขยายประกอบด้วยพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และลูกหลาน เด็กมีพ่อแม่ดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ผู้สูงอายุก็ยังคงมีความรักความผูกพัน ความเอื้ออาทรเอ็นดูและห่วงใยเด็กอย่างมาก ผู้สูงอายุจะมีบทบาทในด้านการเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นผู้ตักเตือนเมื่อเห็นว่าพ่อแม่ของเด็กขาดความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงดูเด็ก ขาดความเอาใจใส่หรือขาดความระมัดระวังในด้านต่างๆที่อาจมีผลกระทบในทางที่ไม่ดีต่อเด็กได้ นอกจากนี้ผู้สูงอายุจะห่วงใยใน สวัสดิภาพและความปลอดภัยของเด็กเสมอ เช่นห้ามเล่นกลางแดดร้อนจัด ห้ามเล่นของมีคม ไม่ให้รับประทานอาหารที่เป็นโทษหรืออาจทำให้เกิดการเจ็บป่วย ห้ามไปไหนคนเดียว ห้ามพูดคุยกับคนแปลกหน้าเป็นต้น ผู้สูงอายุจะเป็นห่วงเด็กในเรื่องความปลอดภัยและสุขภาพเท่านั้นแต่ไม่ได้ห่วงเด็กในเรื่องเกี่ยวกับอนาคตของเด็ก เพราะเด็กมีพ่อแม่รับผิดชอบอย่างใกล้ชิดอยู่แล้ว

นอกจากนี้ผู้สูงอายุจะเฝ้ามองการเจริญเติบโตของเด็กอย่างใกล้ชิดด้วยความรักและความภาคภูมิใจและเป็นสุขใจ ยามเจ็บป่วยก็จะช่วยลูกซึ่งเป็นพ่อแม่ของเด็กดูแลอย่างใกล้ชิด คอยแนะนำ หายา หรือผู้สูงอายุบางคนที่มีความรู้ทางสมุนไพร ก็จะเป็นผู้ปรุงยาให้เด็กเองด้วย มีอาหารหรือมีของกินของใช้ดีๆ แลกๆ ผู้สูงอายุก็นึกไว้วางใจให้เด็ก ห่วงใยเมื่อเด็กหายไปจากสายตาและคอยซักถามเรื่องราวต่างๆของเด็กด้วยความห่วงใย

เมื่อเด็กมีปัญหาที่มีความทุกข์หรือถูกพ่อแม่ทำโทษ ผู้สูงอายุจะเป็นที่พึ่งให้กับเด็กได้เป็นอย่างดี คอยห้ามปรามไม่ให้พ่อแม่ของเด็กทำโทษเด็กมากเกินไปจนเกินควร คอยปลอบใจ ค้ำครองไม่ให้เด็กถูกทำโทษ หรือร้องไห้ ให้กำลังใจและบางครั้งเมื่อเด็กทำดีก็จะให้รางวัลหรือให้คำชมเชยด้วย นายอินหลง แสตนบุญ(อายุ 87 ปี)เล่าว่า “ปู่ย่าตายายทุกคนมีความรักต่อลูกหลานอย่างมาก เคยรักลูกอย่างไรปู่ย่าตายายก็จะรักหลานมากเท่านั้นและบางครั้งก็รักมากกว่าเคยรักลูกเสียอีก จะมีหน้าที่คอยกำกับดูแลพ่อแม่ของเด็กในเรื่องการเลี้ยงดูเด็กอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ผู้สูงอายุจะคอยเป็นหูเป็นตาช่วยลูกดูแลเด็กด้วยทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ เวลาปู่ย่าตายายไปไหนไกลๆ นานๆ ก็จะคิดถึงหลาน และจะมีของมาฝากด้วยเสมอ”

สำหรับเด็กก็จะมีความรักความผูกพัน ความเคารพนับถือ มีความใกล้ชิดห่วงใยและอบอุ่นใจเมื่ออยู่กับผู้สูงอายุเช่นกัน เด็กจะคอยรับใช้และเต็มใจที่จะช่วยเหลือหรือบริการผู้สูงอายุในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น ป้อนนวด หยิบของใช้จำเป็น และอื่นๆ ตลอดจนเป็นเพื่อนคุยในยามเหงาและที่สำคัญเด็กจะเป็นความสุขทางใจให้กับผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

2. การพึ่งพาอาศัย การใช้เวลาในชีวิตประจำวัน

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในด้านการพึ่งพาอาศัยและการใช้เวลาในชีวิตประจำวัน ในสมัยก่อนผู้สูงอายุกับเด็กจะมีการพึ่งพาอาศัยกันในด้านต่างๆ น้อยมาก การพึ่งพาอาศัยที่สำคัญ ๆ และเห็นเด่นชัดมีดังนี้คือ

2.1 ปัจฉัย 4 (อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค)

ในสมัยก่อนผู้สูงอายุไม่ต้องรับผิดชอบต่อเด็กในด้านปัจฉัย 4 เพราะเด็กอยู่กับพ่อแม่ในครอบครัวขยาย ประกอบไปด้วยคนรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ลูกหลาน พี่ป้าน้าอาและเขยสะใภ้ และที่สำคัญเด็กจะมีพ่อแม่ให้การช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด ในทุกๆด้านเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุและเด็กจะไม่ต้องวิตกกังวลกับปัจฉัย 4 เหล่านี้ นายพรหมเมือง ฐันญ (อายุ 76 ปี) ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนเด็กแทบไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้สูงอายุในด้านปัจฉัย 4 เลยพ่อแม่ของเด็กจะเป็นผู้จัดการให้ทั้งหมดทั้งเด็กและผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลเอาใจใส่ มีชีวิตที่มีความสุขไม่ต้องวิตกกังวล เพราะได้รับการดูแลอย่างดีจากลูกๆทั้งในยามเจ็บป่วยหรือในยามปกติ”

2.2 ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

เช่นเดียวกับปัจฉัย 4 ผู้สูงอายุไม่ต้องรับผิดชอบต่อเด็กในด้านค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ในสมัยก่อนผู้สูงอายุมักจะให้เงินเด็กๆใช้บ้างเล็กน้อยๆ โดยมากมักจะเป็นไปในรูปของของขวัญรางวัลหรือค่าจ้างเล็กน้อยๆเพื่อตอบแทนที่เด็กทำบางสิ่งบางอย่างให้ และเด็กก็จะไม่รับร่ำขอเอาจากผู้สูงอายุหรือปู่ย่าตายายมากนัก เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการคือเด็กขอได้จากพ่อแม่และเด็กไม่รู้นำเงินไปทำอะไร เพราะในสมัยก่อนเด็กไม่มีค่าใช้จ่ายมากนัก ขนมหหรือของขบเคี้ยวต่างๆที่มีเหมือนในปัจจุบันก็ไม่มีในสมัยก่อน นางโสภิต สุใจแก้ว (อายุ 86 ปี) ได้เล่าว่า “ขนมที่เด็กรับประทานในชีวิตประจำวันในสมัยก่อน มักเป็นพวกขนมพื้นบ้านที่ทำขึ้นโดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เช่นขนมกล้วย ขนมแดงไทย ขนมชั้น วนหน้าต่าง ๆ หรือขนมเทียน ซึ่งพ่อแม่ของเด็กมักจะทำกินในครอบครัวบ่อย ๆ อยู่แล้ว เด็กจึงไม่ต้องขอเงินไปซื้อขนมอื่นๆอีก นอกจากในโอกาสพิเศษต่างๆเท่านั้นเช่น มี่งานที่วัดเป็นต้น” สำหรับตัวผู้สูงอายุเอง ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันก็จะมีน้อยมากเช่นเดียวกัน และส่วนใหญ่แล้วลูกของผู้สูงอายุหรือพ่อแม่ของเด็กก็จะช่วยเหลือรับผิดชอบเป็นอย่างดี และผู้สูงอายุบางคนก็พอจะมีเงินเก็บอยู่บ้าง และเพียงพอที่จะใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งโดยมากแล้วค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุก็มักจะได้แก่ การทำบุญ บริจาคเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ให้รางวัลลูกหลาน เป็นต้น

2.3 การศึกษาเล่าเรียน

ผู้สูงอายุไม่ได้รับผิดชอบต่อการศึกษาของเด็กมากนัก เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนพ่อแม่ของเด็กก็จะรับภาระเกี่ยวกับเรื่องการเรียนของเด็กทั้งหมดเช่น ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ค่าอุปกรณ์ การเรียน ค่าอาหารกลางวัน ค่ากิจกรรมพิเศษ เมื่อก่อนเด็กมักจะเข้าเรียนในโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้าน ส่วนมากมักจะเป็นโรงเรียนที่อยู่ในวัดหรือโรงเรียนที่อยู่ในหมู่บ้าน จึงทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง พ่อแม่ของเด็กบางคนจะทำอาหารเพื่อให้เด็กนำไปรับประทานเป็นอาหารกลางวันที่โรงเรียนด้วย หรือบางครั้งก็จะนำผลไม้ที่ปลูกไว้ในลานบ้านนำไปรับประทานที่โรงเรียน การทำเช่นนี้ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายเป็นอย่างมาก นายหมื่น รัฐบาล (อายุ 68 ปี) ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนเมื่อเด็กเข้าโรงเรียนพ่อแม่ของเด็กจะนำเด็กไปฝากครูที่โรงเรียน ผู้สูงอายุไม่ค่อยมีบทบาทในด้านนี้มากนัก ตอนเย็นเมื่อเด็กกลับถึงบ้านผู้สูงอายุอาจช่วยดูแลเด็กๆ บ้าง หรือสอนเด็กอ่านหนังสืออย่าง ะ บ้าง บางครั้งอาจชวนพูดคุยหรือซักถามในเรื่องเกี่ยวกับการเรียนของเด็กบ้าง” ภาระการดูแลเด็กด้านการศึกษาล่าเรียนนี้ ผู้สูงอายุต้องรับผิดชอบมากขึ้น เมื่อต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็กแทนพ่อแม่

2.4 ความรัก ความปลอดภัยและอาชีพ

ในด้านนี้ผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่าตายาย มีความรักต่อลูกหลานอยู่แล้วโดยช่วยดูแลหลานแทนพ่อแม่ในบางโอกาส ในเรื่องการวางรากฐานในด้านอาชีพพ่อแม่ของเด็กจะเป็นผู้รับผิดชอบ ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนหรือให้คำปรึกษาเท่านั้น

สำหรับในด้านการใช้เวลาในชีวิตประจำวันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กนั้น ในสมัยก่อนผู้สูงอายุกับเด็กมีเวลาอยู่ด้วยกันและมีกิจกรรมต่อกันค่อนข้างมาก ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นกิจกรรมในเรื่องเกี่ยวกับความบันเทิงในยามว่าง เมื่อก่อนเด็กไม่มีโอกาสได้ไปเที่ยวไกลๆมากนัก คงวิ่งเล่นในบริเวณลานบ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง ไม่มีโทรทัศน์ ไม่มีเกมกด ไม่มีสนามกีฬา หรือการละเล่นอื่นๆมากมายนัก ผู้สูงอายุและเด็กจึงมีเวลาที่จะอยู่ด้วยกันค่อนข้างมาก เด็กจะบริการผู้สูงอายุได้มากในด้านการบิบนวด หิบบองใช้ที่จำเป็นให้ หรือบางครั้งผู้สูงอายุก็จะเล่านิทานให้เด็กฟัง ซึ่งมักจะเล่าได้บ่อย เด็กก็ชอบฟังเรื่องต่างๆที่ผู้สูงอายุเล่า เรื่องที่ผู้สูงอายุมักเล่าให้เด็กฟังได้แก่ นิทานธรรมะ นิทานสอนใจ หรือวรรณคดีของไทยเรื่องต่างๆเช่น รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เด็กไม่ค่อยได้รับจากพ่อแม่เนื่องจากพ่อแม่ของเด็กต้องมีภาระหน้าที่อื่น ๆ ที่ต้องทำและต้องรับผิดชอบมากอยู่แล้ว จึงเป็นหน้าที่ของผู้สูงอายุซึ่งก็สามารถทำหน้าที่นี้ได้เป็นอย่างดี นายพรหมมา บุญมิตร (อายุ 66 ปี) ได้เล่าว่า “คนแก่มักชอบเล่าเรื่องต่างๆให้ลูกหลานและเด็กๆฟังในยามว่าง โดยเฉพาะหลังรับประทานอาหารเย็นแล้วหรือ

ตอนก่อนเข้านอน โดยเฉพาะเรื่องที่เล่ามักได้แก่ คำนานพื้นบ้าน นิทาน เรื่องผีต่างๆ เช่น ผีกระสือ) เด็กก็จะชอบและสนุกสนาน แม้ว่าจะกลัวแต่ก็ต้องการให้ผู้สูงอายุเล่าให้ฟัง เด็กและผู้สูงอายุจะสนุกสนานและมีความสุข” ผู้สูงอายุบางคนมีฝีมือในการประดิษฐ์ หรือทำของเล่นต่างๆ เช่น วาว ทำตัวสัตว์จากใบไม้หรือกระดาษ ก็จะทำให้เด็กเล่น หรือบางครั้งก็จะสอนให้เด็กทำด้วย นอกจากนี้บางครั้งผู้สูงอายุก็จะเป็นที่ปรึกษาหรือแนะนำในด้านต่างๆ แก่เด็กด้วย

3. การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้

ในอดีตเด็กและผู้สูงอายุมีเวลาอยู่ร่วมกันมากเพราะเป็นครอบครัวขยาย การสื่อสารจะมีอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีสื่ออื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง มีแต่วิทยุ ไม่มีโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ก็ยังไม่แพร่หลายเหมือนในปัจจุบัน การพบปะพูดคุยกันในครอบครัวจึงเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อบอกเรื่องราวของกันและกัน

ช่วงเวลาที่เด็กกับผู้สูงอายุและทุกคนในครอบครัวจะได้พูดคุยหรือสื่อสารแลกเปลี่ยนกันมากคือขณะรับประทานอาหารเช้า บางครั้งก็หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้ว หรือในยามว่างของแต่ละวัน เรื่องที่สื่อสารกันได้แก่เรื่องทั่วไปของหมู่บ้าน เรื่องสุขภาพ เรื่องเพื่อนบ้าน และเรื่องของคนในครอบครัว ส่วนเด็กก็จะเล่าเรื่องการเล่นของตนในแต่ละวันให้ผู้สูงอายุฟัง เล่าเรื่องเพื่อนที่เล่นด้วยกันหรือบางครั้งก็จะเล่าเรื่องที่ไดยินได้ฟังจากคนอื่นๆ ให้ผู้สูงอายุฟัง แต่เรื่องที่เด็กจะเล่าให้ ผู้สูงอายุฟังนั้นจะมีน้อยมากเพราะเด็กไม่ได้ไปไหนไกลๆ เรื่องราวต่างๆ ที่ผู้สูงอายุและเด็กพูดคุยกันมักจะเป็นเรื่องที่รู้พร้อมๆ กัน เพียงแต่ผู้สูงอายุและเด็กจะนำมาวิพากษ์วิจารณ์ต่อเท่านั้น นางจันทร์ แก้ว บัวบาน (อายุ 72 ปี) ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนเวลาพูดคุยกันก็จะคุยกันทั้งครอบครัว ในวงข้าวเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการพูดคุย ทุกคนกินข้าวพร้อมกัน ล้อมวงกันเป็นวงใหญ่ ในช่วงนี้ใครมีเรื่องอะไรก็จะนำมาพูดคุยบอกเล่าให้กันฟัง ส่วนมากเป็นเรื่องที่ไม่ก่อให้เกิดความเครียด หรือเรื่องที่ทำให้เสียใจ ตกใจ หรือเรื่องที่จะสร้างความวิตกกังวลให้กับคนในวงข้าว”

นอกจากผู้สูงอายุและเด็กจะมีการสื่อสาร แลกเปลี่ยนกันในเรื่องดังกล่าวแล้ว บางครั้งผู้สูงอายุก็จะพูดคุยในลักษณะของการอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับความดี ความชั่ว การคบเพื่อน ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน การดูแลสุขภาพ การปฏิบัติตนและอื่นๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุเห็นว่าจำเป็นที่เด็กควรจะรับรู้และปฏิบัติตาม นับเป็นบทบาทของผู้สูงอายุในการช่วยเหลือพ่อแม่ของเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อมอีกทางหนึ่ง

4. การกล่อมเกลางานสังคมและวัฒนธรรม

การกล่อมเกลางานสังคมและวัฒนธรรมในสมัยก่อน ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านนี้อย่างมาก เนื่องจากผู้สูงอายุมีความรู้และประสบการณ์มาก ผู้สูงอายุจึงถ่ายทอดให้ลูกหลาน ทั้งทางตรงและทางอ้อม การกล่อมเกลางานที่สำคัญๆของผู้สูงอายุต่อลูกหลานได้แก่เรื่องต่างๆดังต่อไปนี้

4.1 บทบาทหน้าที่

ผู้สูงอายุจะอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องบทบาทหน้าที่ของแต่ละเพศ บทบาทหน้าที่ของความเป็นเพศหญิงเช่น การดูแลบ้านเรือน การทำอาหาร การปฏิบัติดูแลลูกและสามี ผู้สูงอายุจะอบรมสั่งสอนหลานที่เป็นเพศหญิงให้เป็นคนอ่อนโยน อ่อนน้อม เสียสละและเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ ถ้าเป็นเด็กชายผู้สูงอายุก็จะกล่อมเกลางานในด้านความกล้าหาญ ความอดทน ต้องทำงานที่ใช้กำลังหรือนั่นการทำงานนอกบ้านมากกว่างานในบ้าน นางโสภิต สุใจแก้ว (อายุ 86 ปี) เล่าว่า “เมื่อก่อนคนแก่หรือผู้ใหญ่จะอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักหน้าที่ของตนว่าเพศอะไร ควรทำตัว อย่างไร โดยจะเน้นว่าเพศหญิงให้ดูตัวอย่างแม่ และเด็กชายให้ดูตัวอย่างพ่อเป็นต้น”

4.2 การเคารพผู้ใหญ่และการเป็นเครือญาติ

ผู้สูงอายุจะมีบทบาทในด้านนี้อย่างมากในลักษณะของการทำเป็นตัวอย่างเช่น การไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ หรือผู้มีพระคุณ การไปเยี่ยมกันแต่ละครั้งผู้สูงอายุมักพาเด็ก ๆ หรือลูกหลานไปด้วย เพื่อให้เด็กรู้จักคนที่ไปเยี่ยม และเพื่อปลูกฝังความมีน้ำใจช่วยเหลือไม่ทอดทิ้งกันทั้งในยามสุขและยามทุกข์ นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงออกของการเคารพนับถือผู้ใหญ่ด้วย นายอินทร์หลง แสตนบุญ (อายุ 87 ปี) เล่าว่า “เมื่อก่อนผู้สูงอายุจะไปมาหาสู่ญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทกันเป็นประจำ ในการไปเยี่ยมกันแต่ละครั้งผู้สูงอายุจะไปพูดคุย ถามทุกข์สุข และบางครั้งถ้ามีผักผลไม้ที่ปลูกในบ้านก็จะนำไปฝากด้วย และผู้สูงอายุก็จะชวนเด็กไปด้วยเสมอ เพื่อช่วยถือของบ้าง ช่วยไปเป็นเพื่อนบ้าง หรือบางครั้งเพื่อนำเด็กไปแนะนำตัวบ้าง และเด็กก็จะชอบไปกับผู้สูงอายุมากเพราะสนุกสนานและได้รับประทานขนมด้วย อีกประการหนึ่งการที่ผู้สูงอายุนำเด็กไปด้วยก็เพื่อที่จะช่วยแบ่งเบาภาระของลูก (พ่อแม่ของเด็ก) จะได้มีเวลาทำงานอื่นๆได้อย่างเต็มที่”

4.3 วัฒนธรรมประเพณี

ผู้สูงอายุจะเคารพและเคร่งครัดในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีสำคัญทางศาสนา ความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขีด (ข้อห้ามหรือสิ่งที่ทำแล้วจะเกิดอัปมงคล) ผิดๆอย่างมากมาย และได้พยายามปลูกฝังให้เด็กได้เคารพ ปฏิบัติตาม กราบไหว้ เช่น ไหว้และไม่ว่าผิดข้อห้ามต่าง ๆ โดยผู้สูงอายุมักจะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และคอยดูแลไม่ให้ลูกหลานได้ทำผิดหรือละเลยไม่ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ ผู้สูงอายุมักจะพาเด็กไปร่วมพิธีกรรมต่างๆด้วยเสมอเช่น พาไปวัด พาไปร่วมงาน

ประเพณีที่สำคัญๆ รดน้ำดำหัว เป็นต้น นายอินทร์ห้วน สุนันดา (อายุ 65 ปี) เล่าว่า “เมื่อก่อน ผู้สูงอายุจะเป็นผู้นำในด้านเหล่านี้จะคอยเตือนลูกหลานเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาหรือประเพณีต่าง ๆ เพื่อมิให้ลูกหลานลืมหรือดเว้นการปฏิบัติตาม เด็กหรือลูกหลานก็มักจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดร่วมกัน

ตอนที่ 2 ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็กในชุมชนภาคเหนือในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทางด้าน

อุตสาหกรรม การค้า เกิดโรงงานอุตสาหกรรมตามหัวเมืองใหญ่ ส่งผลทำให้เกิดการอพยพแรงงาน ทำให้พ่อแม่ของเด็กต้องฝากลูกไว้กับผู้สูงอายุซึ่งเป็นปู่ย่าตายายดูแล ผู้สูงอายุต้องมีบทบาทหลักและทำหน้าที่เป็นเหมือนพ่อแม่ของเด็ก ดูแลและช่วยเหลือเด็กในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรักความผูกพัน

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแม้ว่าผู้สูงอายุจะประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมก็ตาม แต่ผู้สูงอายุก็ยังมีความรักความผูกพัน ความเมตตาสงสาร ความเอื้ออาทร เอ็นดูห่วงใยต่อเด็กมากเหมือนเดิม และบางคนจะมีความรู้สึกเหล่านี้มากกว่าเดิมอีกด้วย เนื่องจากเด็กถูกทิ้งไว้กับผู้สูงอายุโดยลำพัง เด็กขาดความรักความอบอุ่นและความใกล้ชิดจากพ่อแม่ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมอบความรู้สึกเหล่านี้ให้แก่เด็กอย่างมาก ทั้งในฐานะพ่อแม่และปู่ย่าตายายด้วย

ผู้สูงอายุแม้ว่าจะไม่ค่อยมีเวลาได้อยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากนัก เนื่องจากผู้สูงอายุต้องทำงานหารายได้ต้องมีกิจกรรมและบทบาทหน้าที่อื่น ๆ อย่างมากมายในแต่ละวัน แต่ผู้สูงอายุก็ไม่ลืมที่จะมอบความรัก ความห่วงใย เอ็นดู สงสารให้แก่เด็กอย่างเต็มที่ คอยปลอบใจเมื่อเด็กร้องไห้คิดถึงพ่อแม่ ดูแลยามเจ็บป่วย เป็นห่วงในสวัสดิภาพและสุขภาพของเด็กตลอดเวลา เป็นที่พึ่งให้แก่เด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ ปรารถนาให้เด็กเจริญเติบโต เรียนจบ มีงานทำ ประสบความสำเร็จในชีวิตและช่วยเหลือตนเองได้ ผู้สูงอายุจะยอมลำบากทั้งทางร่างกายและจิตใจเพื่อหารายได้มาเลี้ยงตัวเองและเด็กให้มีความสุข ดังกรณีศึกษาของนายเพิ่มพรและหลานสาว และกรณีศึกษานางอำนาจและหลานสาว

นอกจากนี้ผู้สูงอายุจะมีความห่วงใย ทุกข์ใจ และความวิตกกังวลเป็นอย่างมากเมื่อเด็กผู้เป็นหลานทำตัวไม่เหมาะสมเช่น ไม่ตั้งใจเรียน คบเพื่อนไม่ดี ดิฉลาดเสเพลติด เกรและ

คือ นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังเป็นห่วงถึงอนาคตของเด็กเมื่อผู้สูงอายุเสียชีวิตก่อนที่จะได้จะโตและช่วยเหลือดูแลตนเองได้ เพราะเด็กไม่มีพ่อแม่ให้การดูแลและอบรมอย่างใกล้ชิด แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความรักความผูกพันต่อเด็กเป็นอย่างยิ่ง ดังกรณีศึกษาของนางออนและหลานชาย กรณีศึกษาของนายสมควรนางทองคำและหลานชาย

สำหรับเด็กแม้ว่าจะมีกลุ่มเพื่อน มีกิจกรรมและความสนใจที่แตกต่างจากผู้สูงอายุ ทำให้ความเข้าใจและความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุลดน้อยลงไป แต่ในด้านของความรักความผูกพันแล้ว เด็กยังคงมีความรู้สึกเหล่านี้ไม่เสื่อมคลาย ดังกรณีศึกษาของนางออนและหลานชาย กรณีศึกษาของนายดวงแสงนางสายบัวและหลานสาวเป็นต้น

2. การพึ่งพาอาศัยและการใช้เวลาในชีวิตประจำวัน

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปผู้สูงอายุและเด็กมีการพึ่งพาอาศัยกันในด้านต่าง ๆ อย่างมาก เพราะผู้สูงอายุมีบทบาทเสมือนเป็นพ่อแม่ของเด็ก ซึ่งก็คือหลาน ส่วนเด็กต้องพึ่งพาผู้สูงอายุ เพราะพ่อแม่ไม่ได้อยู่ด้วย การพึ่งพาอาศัยจึงจำเป็นอย่างยิ่งในด้านต่างๆ ดังนี้

2.1 ปัจจัย 4 (อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค)

เด็กต้องพึ่งพาอาศัยผู้สูงอายุในด้านปัจจัย 4 อย่างมาก ทั้งเด็กเล็กและเด็กโต เนื่องจากเด็กไม่มีพ่อแม่ให้ความช่วยเหลือ ผู้สูงอายุจึงต้องรับภาระสิ่งต่างๆ เหล่านี้แทน ผู้สูงอายุต้องดูแลเด็กทุกอย่าง แม้ผู้สูงอายุบางคนจะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาสุขภาพก็ตาม ผู้สูงอายุบางคนต้องจัดเตรียม จัดหา ทำความสะอาดและซ่อมแซมเสื้อผ้าให้แก่เด็ก เมื่อเด็กเจ็บป่วยก็ต้องหยุดงานมาพยาบาลดูแลรักษา ผู้สูงอายุต้องพาเด็กไปหาหมอบ้าง ต้องซื้อยาให้รับประทาน บ้างจนกว่าเด็กจะหายป่วย ในด้านอาหารผู้สูงอายุก็จะจัดเตรียมหรือจัดทำไว้ให้เด็กครบทั้งสามมื้อ แม้ว่าเด็กบางคนจะโตพอที่จะช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ แต่ค่าใช้จ่ายในด้านปัจจัย 4 เหล่านี้ ผู้สูงอายุยังจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบให้แก่เด็กๆ ทั้งสิ้น ดังเช่นกรณีของนางออนและหลานชาย นายเพิ่มพรและหลานสาว และนางอำนวยและหลานสาวเป็นต้น

2.2 ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

เด็กต้องพึ่งผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันอย่างมาก ทั้งค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดเล็กๆ น้อยๆ เนื่องจากในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทุกอย่างต้องใช้เงินเกือบทั้งหมด เด็กยังต้องใช้เงินซื้อสิ่งของต่างๆ ที่เด็กต้องการเช่น ซื้อของขบเคี้ยวต่างๆ ตามอิทธิพลของการโฆษณาที่ปรากฏในโทรทัศน์ ซื้อของเล่นต่างๆ ค่าดูการละเล่น

หรือการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจเป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นภาระที่ผู้สูงอายุต้องรับผิดชอบและ
 มาให้เด็กอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างเช่นกรณีศึกษาของนางอำนวยและหลานสาว นายเพิ่มพร
 และหลานสาว และนายพรเทพและหลานชายเป็นต้น นอกจากนี้ตัวผู้สูงอายุเองก็มีค่าใช้จ่ายมาก
 เช่นเดียวกัน เช่นค่าทำบุญ ค่าสมาชิกกลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน ค่ายาเป็นต้น สุขภาพของผู้สูงอายุไม่ดี
 มักเจ็บป่วยบ่อย ทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาหมอและบางครั้งทำให้เสียรายได้เนื่องจากไม่สามารถไป
 ทำงานได้ตามปกติ ดังกรณีของนางอำนวยและหลานสาว และนายเพิ่มพรและหลานสาวเป็นต้น

2.3 การศึกษาเล่าเรียน

ผู้สูงอายุต้องช่วยเหลือเด็กในด้านการศึกษเล่าเรียน เนื่องจากเด็กไม่มีพ่อแม่ให้
 ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านนี้ เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนผู้สูงอายุต้องมีภาระในเรื่องค่าเล่าเรียน
 ค่าหนังสือ ค่าเสื้อผ้า ค่าอุปกรณ์การเรียน ค่ากิจกรรมพิเศษและค่าใช้จ่ายประจำวันของเด็กที่ไป
 โรงเรียน รวมถึงค่าอาหารกลางวันด้วย ผู้สูงอายุบางคนต้องรับผิดชอบเด็กโตที่ต้องเดินทางไป
 เรียนนอกหมู่บ้านซึ่งต้องเสียค่ารถรับส่งหรือรถรับจ้างรายเดือนอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุ
 บางคนต้องทำงานหนักมากขึ้น และต้องขอความช่วยเหลือจากพ่อแม่ของเด็กให้ช่วยเหลือบ้าง ใน
 กรณีที่ผู้สูงอายุสามารถติดต่อกับพ่อแม่ของเด็กได้ เช่นกรณีศึกษาของนายดวงแสงนางสายบัวและ
 หลานสาวเป็นต้น แต่พ่อแม่ของเด็กบางคนก็ไม่สามารถติดต่อได้ทำให้ผู้สูงอายุต้องเดือดร้อนใน
 ด้านการเงินและต้องทำงานหนักมากยิ่งขึ้น เช่นกรณีของนางอำนวยและหลานสาวเป็นต้น เด็กบาง
 คนยังเล็กมากไม่สามารถเดินทางไปโรงเรียนหรือศูนย์เด็กเล็กได้ เป็นภาระที่ผู้สูงอายุต้องนำเด็กไป
 ส่งในตอนเช้าและต้องไปรับกลับในตอนเย็นของทุกวัน ทำให้เป็นภาระและเสียโอกาสในการ
 ทำงานของผู้สูงอายุอย่างมาก นางศรีพรรณ ชื่นแสน (อายุ 65 ปี) ต้องรับภาระดูแลหลานที่ยังเล็ก
 มากไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ได้เล่าว่า “ก่อนยายไปทำงาน ยายต้องนำหลานไปส่งศูนย์เด็ก
 เล็กที่หน้าวัดก่อน ตอนเย็นก็ต้องรีบกลับมารับหลาน บางครั้งต้องไปทำงานไกลๆก็ลำบากมาก
 เหมือนกัน เพราะต้องเลิกงานก่อนเพื่อมารับหลาน ทำให้เสียรายได้ ยายเสียค่ามากเหมือนกัน
 แต่ก็ไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้ จะทิ้งหลานไว้กับครูหลังโรงเรียนเลิกนานๆก็เกรงใจครูมาก เพราะครู
 ก็ต้องรีบกลับบ้านเหมือนกัน” นอกจากนี้ ผู้สูงอายุบางคนยังต้องช่วยเหลือเด็กในด้านที่เกี่ยวข้องกับ
 การเรียนเช่น สอนอ่านหนังสือง่ายๆ ช่วยทำงานฝีมือ ไปประชุมผู้ปกครอง ดูแลในด้านการเรียน
 เป็นกำลังใจและต้องส่งเสริมในด้านการเรียนของเด็กในทุกๆด้าน เช่นกรณีของนายพรเทพและ
 หลานชาย หรือกรณีของนายสมควรรนางทองคำและหลานชายเป็นต้น

2.4 ความรัก ความปลอดภัยและอาชีพ

เด็กจะคิดเสมอว่าตนเองไม่ได้รับความรักความอบอุ่นและความใกล้ชิดจากพ่อแม่เด็กบางคนคิดว่าพ่อแม่ทิ้งพวกตนไป เด็กจึงต้องการความรักความอบอุ่นและความปลอดภัยจากผู้สูงอายุแทน เด็กบางคนเกิดความว้าวุ่น เครียด คิดมาก หรือต้องการกำลังใจ สิ่งเหล่านี้เด็กจะไม่ได้รับจากพ่อแม่เนื่องจากพ่อแม่อยู่ไกล หรือมีปัญหาในการติดต่อ ผู้สูงอายุจึงเป็นที่พึ่งของเด็กได้ดีที่สุด ถ้าผู้สูงอายุไม่เข้าใจหรือไม่มีความเข้าใจเด็กเพียงพอก็จะทำให้เด็กเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ดิฉันเสพติด เทียวเตร่ ติดเพื่อน หนีเรียนและเรียนไม่จบเป็นต้น ดังกรณีของนางออนและหลานชาย นางทองคำและหลานชาย และนายดวงแสงนางสายบัวและหลานสาวเป็นต้น ในด้านการแนะนำในการประกอบอาชีพให้กับเด็ก ผู้สูงอายุมิบทบาทในการสอนอาชีพหรือแนะนำการประกอบอาชีพให้แก่เด็ก

สำหรับในด้านการใช้เวลาในชีวิตประจำวันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ผู้สูงอายุกับเด็กจะใช้เวลาอยู่ด้วยกันและทำกิจกรรมด้วยกันน้อยมาก เนื่องจากเด็กใช้เวลาส่วนมากอยู่ในโรงเรียน และเมื่อเด็กกลับมาจากโรงเรียนแล้ว เด็กก็มีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ต้องทำอย่างมากมายเช่น ต้องทำการบ้าน อ่านหนังสือ เล่นกีฬา ดูโทรทัศน์ และในการดูโทรทัศน์นั้น เด็กและผู้สูงอายุมิช่วงวัยที่แตกต่างกันมาก มีความชอบและความสนใจในเรื่องต่างๆ แตกต่างกัน เด็กชอบดูเกมโชว์หรือการแสดงคอนเสิร์ต แต่ผู้สูงอายุชอบดูรายการอื่น ๆ มากกว่า กิจกรรมต่างๆเหล่านี้ผู้สูงอายุไม่สามารถทำร่วมกับเด็กได้ และบางครั้งผู้สูงอายุก็เหน็ดเหนื่อยเกินกว่าจะมาดู โทรทัศน์ได้อีก จึงต้องเข้านอนแต่หัวค่ำ เพื่อเอาแรงไว้ต่อสู้ในวันต่อไป จึงทำให้ผู้สูงอายุและเด็กขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในด้านนี้อย่างน่าเสียดาย

อาจารย์วิรัตน์ คำใจใส (อายุ 48 ปี) ซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านสันทรายเล่าว่า “ปัจจุบันเด็กและผู้สูงอายุมักใช้เวลาอยู่ด้วยกันน้อยมาก และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องทำร่วมกันก็น้อยมากเช่นเดียวกัน เพราะกิจกรรมที่เด็กๆทำและที่ผู้สูงอายุทำจะมีความแตกต่างกันอย่างมากเช่น เด็กชอบดูโทรทัศน์ เล่นเกมกด เล่นกีฬา อ่านหนังสือและอื่น ซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ผู้สูงอายุไม่สามารถร่วมเล่นด้วยได้ เพราะผู้สูงอายุชอบปลูกต้นไม้ ฟังวิทยุ นั่งคุยกับเพื่อนบ้าน สิ่งเหล่านี้กลายเป็นกิจกรรมของแต่ละฝ่ายไป ไม่สามารถทำร่วมกันได้ และเด็กก็ไม่สนใจที่จะร่วมกิจกรรมเหล่านี้กับผู้สูงอายุ เพราะเห็นว่ามันน่าเบื่อหน่ายและไม่สนุก”

นอกจากนี้การที่เด็กและผู้สูงอายุมักไม่ค่อยได้ใกล้ชิดและใช้เวลาร่วมกันมากนัก เนื่องจากเด็กมักไม่ค่อยพูดคุยหรือปรึกษาหารือกับผู้สูงอายุนัก เด็กมักชอบคุยกับเพื่อนหรือครูที่โรงเรียนมากกว่า เพราะเด็กคิดว่าจะได้ประโยชน์มากกว่า ทำให้เด็กมองไม่เห็นความ

ลำดับของผู้สูงอายุมากขึ้น ดังกรณีศึกษาของนายดวงแสงนางสายบัวและหลานสาว กรณีศึกษา นายเพิ่มพรและหลานสาวเป็นต้น

3. การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปผู้สูงอายุและเด็กแม้ว่าจะอยู่ร่วมกัน แต่มีการพูดคุย การแลกเปลี่ยนและส่งข่าวสารให้แก่กันและกันน้อยลง เพราะเด็กใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน เด็กจะออกจากบ้านตั้งแต่เช้าและกลับถึงบ้านในตอนเย็นหรือเกือบค่ำ เมื่อกลับถึงบ้านเด็กต้องอ่านหนังสือหรือทำการบ้านและ ดูโทรทัศน์บ้าง กิจกรรมเหล่านี้ผู้สูงอายุจะไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมด้วย

ช่วงเวลาที่เด็กและผู้สูงอายุจะได้พูดคุยหรือปรึกษาหารือกันมากคือ ช่วงเวลารับประทานอาหารเย็น แต่ก็ไม่มากนักเพราะผู้สูงอายุและเด็กมักจะรับประทานอาหารเมื่อเย็นพร้อมกับดูโทรทัศน์ไปด้วย ทำให้ทั้งผู้สูงอายุและเด็กจดจ่ออยู่กับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในจอโทรทัศน์ มีน้อยรายที่ดูโทรทัศน์แล้วจะช่วยกันติชม วิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวหรือนักแสดงที่ได้ดู ซึ่งก็นับว่าเป็นการสื่อสารที่สร้างความสัมพันธ์ได้ดีอีกแบบหนึ่ง

ผู้สูงอายุและเด็กจะได้สื่อสารกันในช่วงเวลาทำงานบ้านเล็กน้อย ๆ เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน รดน้ำต้นไม้หรือช่วยกันประกอบอาหาร เรื่องที่พูดคุยกันก็มักจะเป็นเรื่อง การไปโรงเรียน กิจกรรมที่เด็กทำในบ้าน ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับแต่ละคนในช่วงวัน การใช้จ่ายเงิน ส่วนผู้สูงอายุมักจะเล่าให้เด็กฟังในเรื่อง ปัญหาสุขภาพ การประกอบอาหาร บางครั้งเด็กก็จะเล่าถึงข่าวหรือเหตุการณ์แปลก ๆ ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างเดินทางไปโรงเรียน การเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน หรือเล่าสิ่งที่ได้ยินได้ฟังจากครูให้ผู้สูงอายุได้ฟังบ้าง สิ่งเหล่านี้นับเป็นการแลกเปลี่ยนที่เด็กและผู้สูงอายุกระทำต่อกัน นายเหลา คิดการงาน (อายุ 73 ปี) ได้เล่าว่า “บางครั้งคุยกับเด็กก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่ก็สนุกและอยากที่จะคุยด้วย เนื่องจากเด็กมักเอาคำพูดแปลกๆ ศัพท์ใหม่ๆ มาใช้ บางครั้งเด็กก็พูดจาไม่ไพเราะ แต่เขาก็ชอบฟังเรื่องราวที่เด็กคุยให้ฟัง เพราะได้รู้เรื่องราวต่าง ๆ แปลก ๆ มากมาย ทำให้เราเป็นคนทันสมัยขึ้น ทำให้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนอกหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น”

นอกจากผู้สูงอายุกับเด็กจะมีการสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว บางครั้งผู้สูงอายุก็จะพูดคุยกับเด็กในลักษณะของการอบรมสั่งสอน แนะนำ ให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในสังคม การคบเพื่อนต่างเพศ การแต่งกาย การรักษาสุขภาพ การประหยัดและการใช้จ่าย และเรื่องอื่น ๆ ตามความเหมาะสมกับยุคสมัยและเหตุการณ์เฉพาะหน้า ซึ่งเด็กก็จะได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติตามต่อไป

4. การกล่อมเกลாதงสังคมและวัฒนธรรม

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ผู้สูงอายุได้ลดบทบาทของตนในด้านนี้ลงอย่างมาก เนื่องจากไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ของชุมชนได้ เพราะต้องทำงานหารายได้หรือผู้สูงอายุบางคนมีปัญหาทางสุขภาพ ส่วนเด็กหรือลูกหลานที่อยู่กับผู้สูงอายุก็ไม่มีเวลา เพราะต้องเรียนหนังสือ การกล่อมเกลาทงสังคมและวัฒนธรรมโดยผู้สูงอายุที่ได้ลดบทบาทลงได้แก่เรื่องดังต่อไปนี้คือ

4.1 บทบาทหน้าที่

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเด็กทั้งเพศชายและเพศหญิงสามารถมีบทบาทที่เหมือนกันได้ กล่าวคือเด็กชายก็ต้องช่วยทำงานบ้าน ซักผ้า ทำอาหารและงานบ้านอื่นๆตามความเหมาะสมและความจำเป็น ในขณะที่เด็กหญิงก็ต้องช่วยทำงานในสวน แยกهام ขุดดิน หรือเป็นผู้นำในครอบครัวได้ อย่างเช่นกรณีของนายสมควรรนางทองคำและหลานชาย หรือกรณีของนายเพิ่มพรและหลานสาวเป็นต้น ผู้สูงอายุเองก็เห็นด้วยในการเปลี่ยนแปลงบทบาทเช่นนี้เนื่องจากยุคสมัยเปลี่ยนไป ทุกคน จำเป็นต้องช่วยกัน

4.2 การเคารพผู้ใหญ่ และการเป็นเครือญาติ

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทในด้านการกล่อมเกลาคเด็กให้มีความเคารพผู้ใหญ่ และมีการนับญาติผู้ใหญ่อยู่ แต่ได้ลดความเข้มข้นลง จากที่เคยไปมาหาสู่กันบ่อยๆ ก็จะไปมาหาสู่กันเฉพาะในยามจำเป็นที่ต้องการความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยามเจ็บป่วยหรือในยามเทศกาลวันสำคัญต่างๆ จากที่เคยนำไปฝากกันก็เหลือเพียงไปเยี่ยมเยียนกันเฉยๆหรือบางครั้งอาจจะไม่มีโอกาสได้ไปเยี่ยมเยียนเนื่องจากผู้สูงอายุต้องไปรับจ้างเพื่อหารายได้ จากที่เคยนำเด็กหรือลูกหลานไปด้วย ก็จะใช้ลูกหลานไปแทน บางครั้งผู้สูงอายุไปแต่เพียงลำพัง เนื่องจากเด็กต้องไปโรงเรียนหรือทำกิจกรรมที่ครูสั่ง ทำให้เด็กห่างเหินผู้ใหญ่ เด็กบางคนจะไม่ทราบว่าญาติผู้ใหญ่ของตนอยู่ที่ใดบ้างเนื่องจากขาดการติดต่อกันเป็นระยะเวลานานๆ ผู้สูงอายุก็เข้าใจและยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงนี้ ดังเช่นกรณีของนายพรเทพและหลานชาย และกรณีของนายดวงแสงนางสายบัวและหลานสาวเป็นต้น

4.3 วัฒนธรรม ประเพณี

ผู้สูงอายุจะลดบทบาทและลดความเคร่งครัดในเรื่องเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พิธีกรรม ประเพณีต่างๆ ความเชื่อต่างๆเช่น ผีและซิด(ข้อห้ามหรือสิ่งที่ทำแล้วจะเกิดอัปมงคล) ลงอย่างมากเนื่องจากทั้งผู้สูงอายุและเด็กจะไม่มีเวลาไปร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ผู้สูงอายุต้องประกอบอาชีพหารายได้ ผู้สูงอายุบางคนไปไหนไม่ได้เพราะต้องเลี้ยงหลานตัวเล็กที่ยัง

ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ผู้สูงอายุบางคนมีปัญหาทางเศรษฐกิจ บางครั้งผู้สูงอายุต้องเลือกเอาว่าจะไปร่วมพิธีต่าง ๆ หรือไปทำงานเพื่อหารายได้ สำหรับเด็กเองก็ลดความสนใจในเรื่องเหล่านี้ลง เนื่องจากเด็กได้รับการศึกษามีความรู้ทางวิทยาศาสตร์บ้าง ต้องไปโรงเรียนบ้าง หรือมีกิจกรรมต่างๆที่น่าสนใจและน่าสนุกมากกว่าทำบ้าน อย่างเช่นกรณีของนางอำนวยและหลานสาว กรณีของนายดวงแสงนางสายบัวและหลานสาว และกรณีของนายพรเทพและหลานชายเป็นต้น

สรุปการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ
เปรียบเทียบในอดีตกับในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง

ด้านความรักความผูกพัน

รายการ	ช่วงเวลา	ระดับ	เหตุผล
ความรักความผูกพัน	อดีต	มาก	เพราะเด็กเป็นลูกของลูก โดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมรักลูกอยู่แล้ว เมื่อมีหลานผู้สูงอายุย่อมรักและผูกพันในตัวเด็กอย่างมาก แต่จะลดความห่วงใยและวิตกกังวลในเรื่องอนาคตของเด็กเนื่องจากมีพ่อแม่ดูแลอย่างใกล้ชิด
	ปัจจุบัน	น้อย	แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้สูงอายุยังคงมีความรักความผูกพันต่อเด็กมากคงเดิม แต่จะเพิ่มความห่วงใยและวิตกกังวลมากยิ่งขึ้น เพราะต้องทำหน้าที่แทนพ่อแม่ของเด็ก

ด้านการพึ่งพาอาศัย และการใช้เวลาในชีวิตประจำวัน

รายการ	ช่วงเวลา	ระดับ	เหตุผล
ปัจจัย4 ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การศึกษาเล่าเรียน	อดีต	น้อย	เด็กมีพ่อแม่ให้ความช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือประกอบ
	ปัจจุบัน	มาก	เด็กไม่มีพ่อแม่ให้ความดูแลช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ผู้สูงอายุมีบทบาทหลักในการเลี้ยงดูและรับภาระแทนในทุกด้าน
การใช้เวลาในชีวิตประจำวัน	อดีต	มาก	ผู้สูงอายุและเด็กมีเวลาว่างที่ใช้ร่วมกันมาก มีกิจกรรมและความสนใจใกล้เคียงกัน
	ปัจจุบัน	น้อย	ผู้สูงอายุและเด็กมีเวลาว่างที่ใช้ร่วมกันน้อย มีกิจกรรมและความสนใจที่แตกต่างกัน

ด้านการสื่อสาร การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้

รายการ	ช่วงเวลา	ระดับ	เหตุผล
การสื่อสาร การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้	อดีต	มาก	เด็กและผู้สูงอายุอยู่ด้วยกันในครอบครัวขนาดใหญ่ จะมีการพูดคุย การส่งข่าว การอบรมสั่งสอน และการเรียนรู้กันในเรื่องต่างๆตลอดเวลา
	ปัจจุบัน	น้อย	ผู้สูงอายุและเด็กไม่ค่อยมีการพูดคุยและสื่อสารกันมากนัก เพราะมีกิจกรรม เวลาและความสนใจต่างกัน ผู้สูงอายุไม่ค่อยได้อบรมสั่งสอนเพราะต้องออกไปประกอบอาชีพ

ด้านการกล่อมเกลாதงสังคมและวัฒนธรรม

รายการ	ช่วงเวลา	ระดับ	เหตุผล
การกล่อมเกลาทงสังคมและวัฒนธรรม	อดีต	มาก	ผู้สูงอายุมิบทบาทอย่างมากในการเป็นผู้นำและถ่ายทอดในด้านวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อและภูมิปัญญา
	ปัจจุบัน	น้อย	ผู้สูงอายุมิบทบาทน้อยลงในการเป็นผู้นำและการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อและภูมิปัญญา เนื่องจากผู้สูงอายุไม่มีเวลาอุดมัยเปลี่ยนไป และเด็กไม่เห็นความสำคัญ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือครั้งนี้เป็นการศึกษาลักษณะการอยู่ร่วมกันของผู้สูงอายุกับเด็ก โดยแยกลักษณะผู้สูงอายุกับเด็กออกเป็นเพศ วัย ฐานะ และลักษณะการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับ เด็กชาย ผู้สูงอายุชายและหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง และผู้สูงอายุชายและหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง มีข้อสังเกตและเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็กที่อยู่ร่วมกันดังนี้

1. ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย

เด็กจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้สูงอายุอย่างมาก มักกินนอนด้วยกัน และไปไหนๆ ด้วยกันเสมอเช่น ไปเยี่ยมญาติ ไปทำนาและทำสวน ไปเป็นเพื่อนยามที่ผู้สูงอายุต้องเดินทางไปไหนไกลๆ เด็กจะพูดคุยและปรึกษารือกับผู้สูงอายุบ้างเป็นบางครั้งเช่น เรื่องการเรียน การทำการบ้าน การคบเพื่อน หรือการขอเงินใช้ แต่เด็กจะแบ่งเบาระงานในบ้านและช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ได้น้อย คงช่วยเหลือได้เฉพาะงานเล็กๆ น้อยๆ เช่น รดน้ำต้นไม้ ให้อาหารสัตว์ ไปซื้อของใช้จำเป็นที่ร้านค้าในหมู่บ้าน เด็กและผู้สูงอายุไม่มีปัญหาด้านความสัมพันธ์ต่อกัน

2. ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง

ผู้สูงอายุจะได้ฟังพหุศาสตร์เด็กหญิงมากกว่าเด็กชาย เด็กหญิงจะช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มากในเรื่องเกี่ยวกับการช่วยประกอบอาหาร การทำความสะอาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การดูแลรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และการช่วยเหลือผู้สูงอายุในยามเจ็บป่วยเช่น ช่วยหยิบอาหาร น้ำและยาให้ ช่วยดูแลรับใช้ไม่ทอดทิ้ง นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังได้รับความสุขทางใจจากเด็กหญิงได้มากในเรื่องการดูแลเอาใจใส่ หรือการให้กำลังใจซึ่งกันและกันเป็นต้น

แต่เด็กหญิงจะไม่ค่อยสนิทสนมหรือใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากนัก เด็กหญิงจะพูดคุยหรือปรึกษาหารือในเรื่องที่จำเป็นเท่านั้น ไม่พูดคุยหรือปรึกษาในเรื่องส่วนตัวเช่น การคบเพื่อนชาย การมีรอบเดือน โดยจะสนิทสนมหรือพูดคุยกับเพื่อนมากกว่า

สำหรับในด้านการกล่อมเกล่าในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น เด็กหญิงจะสนใจและยอมรับในเรื่องการเคารพผู้ใหญ่ การแบ่งปันสิ่งของหรือวัฒนธรรมต่างๆ ใฝ่อย่างดี สามารถไปร่วมพิธีกรรมหรือช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านเหล่านี้ได้อย่างดี

ผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง ผู้สูงอายุจะหนักใจอยู่บ้างในเรื่องความประพฤติ การคบเพื่อนต่างเพศ การแต่งตัวและกิริยามารยาท ซึ่งสิ่งเหล่านี้เด็กหญิงจะได้รับอิทธิพลมาจากโรงเรียน อิทธิพลของสื่อต่างๆ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผู้สูงอายุส่วนมากก็จะปรับตัวยอมรับได้บ้างแม้ว่าจะไม่ค่อยพอใจนักก็ตาม นอกจากนี้ผู้สูงอายุมักวิตกกังวลในเรื่องการเสียชีวิตของคนในอนาคต ก่อนที่เด็กหญิงจะเรียนจบหรือทำงานช่วยเหลือตนเองได้

3. ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย (วัยรุ่น)

เด็กและผู้สูงอายุแม้จะมีความรักความผูกพันกันมาก แต่เด็กก็ไม่สนิทสนมหรือใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากนัก เด็กจะฟังพหุศาสตร์ผู้สูงอายุในทุก ๆ ด้าน แต่เด็กจะแบ่งเบาภาระงานต่างๆ ในบ้านได้น้อย เด็กชายจะไม่ค่อยพูดคุยหรือสื่อสารกับผู้สูงอายุมากนัก และมักมีปัญหาด้านความสัมพันธ์และการปกครองกับผู้สูงอายุ โดยจะขาดความเข้าใจ ความรู้สึก และความต้องการของกันและกัน ก่อให้เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย

ผู้สูงอายุจะได้ฟังพหุศาสตร์เด็กชายน้อยกว่าเด็กหญิงมาก เด็กชายจะเป็นภาระให้กับผู้สูงอายุในทุก ๆ ด้านด้วย โดยส่วนใหญ่แล้วเด็กชายจะเป็นภาระให้ผู้สูงอายุในด้านเสื้อผ้า อาหารและค่าใช้จ่ายประจำวันมากกว่าเด็กหญิง

ผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย ผู้สูงอายุสนใจในเรื่องเกี่ยวกับ การคบเพื่อนที่จะชักชวนกันไปในทางที่เลิกละหล่อน ขนเสพติด หันเหี่ยว ไม่ตั้งใจเรียนและลักขโมยเป็นต้น

4. ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง (เด็กเล็ก)

ผู้สูงอายุจะต้องรับภาระหนักในทุกๆด้าน เพราะเด็กไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เด็กจะพึ่งพาผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก แต่เด็กจะช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ทางด้านจิตใจ เด็กจะเป็นเพื่อนแก้เหงา และเป็นกำลังใจที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจที่เข้มแข็งที่จะมีชีวิตอยู่ให้ยืนยาว เพื่อเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโต จนสามารถช่วยเหลือตนเองได้

5. ผู้สูงอายุชายหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง

ผู้สูงอายุและเด็กแม้จะมีความรักความผูกพันต่อกัน แต่เด็กก็สนิทสนมหรือใกล้ชิดกับผู้สูงอายุหญิงมากกว่า และจะสนิทสนมกับบุคคลอื่นในครอบครัวที่เป็นเพศเดียวกันด้วย (น้ำสาว) เด็กหญิงจะแบ่งเบาระงานในบ้านได้มาก เช่นการดูแลรักษาความสะอาดและความเรียบร้อยของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ช่วยประกอบอาหาร ทำความสะอาดเสื้อผ้า และช่วยผู้สูงอายุในยามเจ็บป่วย เด็กจะเป็นที่พึ่งพาของผู้สูงอายุในด้านเล็กๆ น้อยๆ ได้เป็นอย่างดี

6. ผู้สูงอายุชายหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย

เด็กจะรักและผูกพันกับผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงแต่เด็กจะใกล้ชิดกับผู้สูงอายุชายมากกว่า เนื่องจากเป็นเพศเดียวกันและมีความสนใจในสิ่งต่างๆคล้ายกัน เด็กชายมักจะชวนและพึ่งพาอาศัยไม่ค่อยได้ในเรื่องงานบ้าน งานอาหาร และเรื่องการทำมาหากินสะอาดเสื้อผ้า แต่จะช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ดีในเรื่องเล็กๆน้อยๆเช่น ดูแลสัตว์เลี้ยง ซื่อของใช้จำเป็นที่ร้านค้าในหมู่บ้าน และงานอื่นๆที่ไม่ต้องใช้ความละเอียดอ่อนมากนัก

7. ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีและอยู่ร่วมกับเด็ก

ผู้สูงอายุจะสามารถเลี้ยงดูเด็กได้อย่างดีทั้งในด้านปัจจัย 4 ค่าใช้จ่าย ค่าศึกษาเล่าเรียน การพักผ่อนท่องเที่ยว และอื่นๆ เด็กจะมีความสุข มีคุณภาพ เพราะผู้สูงอายุสามารถจัดหาสิ่งๆที่เด็กต้องการได้เสมอ ทั้งเด็กและผู้สูงอายุจะไม่เครียด เพราะไม่ต้องกังวลกับภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ ทำให้ผู้สูงอายุและเด็กมีเวลาพูดคุย หยอกล้อเล่นหัว อบรมสั่งสอน ดูแลอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้เด็ก ทำให้เด็กมีความเคารพผู้สูงอายุและเด็กมีความมั่นใจในตัวเองและเชื่อมั่นในตัวผู้สูงอายุ

8. ผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนและอยู่ร่วมกับเด็ก

ผู้สูงอายุไม่มีเวลาเลี้ยงดูเด็กได้อย่างเต็มที่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะต้องปล่อยให้เด็กอยู่ที่บ้านตามลำพังเพื่อไปประกอบอาชีพหารายได้ ทำให้มีปัญหาในด้านการสื่อสาร การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ และการกลมเกลียวทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้บางครั้งทำให้เด็กขาดความอบอุ่น ไม่สามารถหาวิธีการแก้ปัญหาที่ดีได้เมื่อพบปัญหาที่สำคัญ และผู้สูงอายุเองก็เกิดความเครียด ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านตัวเด็กและผู้สูงอายุด้วย

สรุปข้อสังเกตและเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ

เพศ วัย ฐานะของผู้สูงอายุและเด็ก	ลักษณะความสัมพันธ์
1. ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย	1. สนับสนุนใกล้ชิดกัน 2. พุดคุยปรึกษาหารือ 3. ไม่มีปัญหาทางด้านการความสัมพันธ์
2. ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง	1. ไม่สนับสนุนหรือใกล้ชิดกันมากนัก 2. ไม่พุดคุยหรือปรึกษาในเรื่องส่วนตัว 3. สนับสนุนกับเพื่อนมากกว่า 4. แบ่งเบาราชการและช่วยเหลือผู้สูงอายุในเรื่องงานบ้าน
3. ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย (วัยรุ่น)	1. ไม่สนับสนุนหรือใกล้ชิดกันมากนัก 2. มีปัญหาทางด้านการความสัมพันธ์ 3. ขาดความเข้าใจ ความรู้สึกและความต้องการของกันและกัน 4. เกิดช่องว่างระหว่างวัย
4. ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง (เด็กเล็ก)	1. เด็กเป็นภาระมากในทุกด้าน 2. ใกล้ชิดสนับสนุนกันมาก 3. ไม่มีปัญหาทางด้านการความสัมพันธ์ 4. เป็นความสุขทางใจ
5. ผู้สูงอายุชายหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง	1. สนับสนุนใกล้ชิดกับผู้สูงอายุหญิง 2. สนับสนุนกับบุคคลในบ้านที่เป็นเพศเดียวกัน 3. แบ่งเบาราชการของผู้สูงอายุ 4. มีปัญหาด้านความสัมพันธ์เล็กน้อย
6. ผู้สูงอายุชายหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย	1. เด็กสนับสนุนกับผู้สูงอายุชาย 2. เด็กพึ่งพาอาศัยไม่ได้ 3. เด็กต้องพึ่งพาผู้สูงอายุทุกด้าน
7. ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีและอยู่ร่วมกับเด็ก	1. เลี้ยงดูเด็กได้ดี 2. มีปัญหาน้อย 3. ไม่มีปัญหาด้านความสัมพันธ์
8. ผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนและอยู่ร่วมกับเด็ก	1. ผู้สูงอายุและเด็กเกิดความเครียด 2. ผู้สูงอายุไม่มีเวลาให้เด็ก

ตอนที่ 3 สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือเปลี่ยนแปลงไป

สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือเปลี่ยนแปลงไป มี 2 ระดับ คือ การเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาคและจุลภาค โดยการเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาคมี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับจุลภาคด้วย ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนา ชุมชนชนบทให้เป็นชุมชนเมือง การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ระบบการค้าเสรี การทำมาหากิน เทคโนโลยี สื่อมวลชนและการศึกษา การเปลี่ยนแปลงบริบทของประเทศเหล่านี้ส่งผลต่อการ เปลี่ยนแปลงของชุมชนด้วย และมีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผู้วิจัยสามารถเสนอสาเหตุที่สำคัญ ๆ ของการเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้

1. การเคลื่อนย้ายแรงงาน เศรษฐกิจ

ในอดีตครอบครัวส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ประกอบไปด้วยคน หลายรุ่น เช่น ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ ลูกหลาน และบุคคลอื่น ๆ ร่วมอยู่ในครอบครัวด้วย ทำให้ สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เด็กและผู้สูงอายุจะเป็นบุคคลที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จาก ครอบครัวเป็นอย่างดีในทุก ๆ ด้าน ผู้สูงอายุจะเป็นเสาหลักของครอบครัวมีหน้าที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนในครอบครัว ส่วนเด็กก็จะมีพ่อแม่คอยดูแลให้ความ ช่วยเหลือในทุกๆด้าน เช่น ด้านปัจจัย4 การศึกษาเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการอบรมแนะนำสั่งสอนต่าง ๆ

ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้บุคคลวัย แรงงานของครอบครัวต้องดิ้นรนเข้าสู่ตัวเมืองเพื่อขายแรงงานเช่นทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ทำงานก่อสร้าง เป็นพนักงานเสิร์ฟตามห้องอาหาร กัฏราคาร โรงแรม เป็นต้น บางครั้งพ่อแม่ซึ่งเป็นผู้นำของครอบครัวไม่สามารถหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้ พอเพียง ทำให้แม่บ้านต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วยเพื่อหารายได้อีกแรงหนึ่ง พ่อแม่บางคน ต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่นในตัวอำเภอ ตัวจังหวัด และต่างจังหวัด บางรายไปไกลถึง ต่างประเทศ ลักษณะการไปทำงานมีทั้งไปกลับ กลับเฉพาะวันหยุดเสาร์อาทิตย์ บางคนนานๆ กลับครั้งหนึ่งและบางคนไม่กลับเลย ลักษณะการไปทำงานเช่นนี้ทำให้ต้องทอดทิ้งเด็กซึ่งเป็นลูก ให้อยู่ในความดูแลของผู้สูงอายุซึ่งเป็นปู่ย่าตายาย บางครอบครัวที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านประสบ ผลสำเร็จร่ำรวยเงินทองก็สามารถส่งเสียให้ผู้สูงอายุและเด็กได้อยู่อย่างสุขสบาย แต่บางครอบครัว ก็ประสบปัญหาทางการเงิน ไม่ส่งเสียเงินทองให้ผู้สูงอายุและเด็กใช้ ทำให้ผู้สูงอายุต้องรับ

ภาระในตัวเด็กและตัวเองในทุกๆด้าน ต้องทำงานหารายได้เพื่อดูแลทั้งตัวเองและ เด็กเสมือนเด็ก เป็นบุตรของตน ทำให้เกิดการพึ่งพาทั้งสองฝ่าย แทนที่จะเป็นหลายฝ่ายดังแต่ก่อน

2. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

หมู่บ้านสันทราย หมู่ที่ 6 ตำบลทองเหนือ อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชนเมืองที่อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 15 กิโลเมตรเท่านั้น และการคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านและตัวเมืองเชียงใหม่ และหมู่บ้านอื่นๆก็สะดวกสบาย รวดเร็วและใช้เวลาไม่มากนัก และภายในหมู่บ้านเองก็มีความเจริญในแทบทุกๆด้านเช่นเดียวกัน เช่น มีถนนลาดยางอย่างทั่วถึงภายในหมู่บ้าน ไฟฟ้า น้ำประปา ร้านค้า สถานเริงรมย์ และสถานที่พักผ่อนต่างๆ ที่อำนวยความสะดวกให้ทุกคนในชุมชนอยู่ได้อย่างมีความสุขและสะดวกสบาย รวมทั้งมีการนำเอาสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ในครอบครัว เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น รถยนต์ และอื่นๆ รวมทั้งคนในชุมชนได้มีโอกาสติดต่อรับรู้ข่าวสารจากภายนอกชุมชนมากขึ้น

นอกจากนี้ประชาชนในชุมชนยังได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของเอกชนและทางราชการในการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมากเช่น มีสถานอนามัย โรงเรียน ศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ศูนย์ข่าวสาร เป็นต้น

ความเจริญของหมู่บ้าน โดยเฉพาะทางด้านวัตถุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการออกไปรับจ้างใช้แรงงาน หรือทำงานหารายได้นอกชุมชน แล้วนำรายได้มาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แต่การไปทำงานนอกชุมชนของคนในชุมชนนั้น ส่วนหนึ่งมีปัญหาครอบครัว การหย่าร้าง หรือการเป็นโรคเอดส์ ถ้ามีบุตรก็จะนำมาให้พ่อแม่ซึ่งเป็นผู้สูงอายุช่วยดูแล เป็นภาระอันหนักของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดีและสุขภาพไม่ดี แม้ว่าผู้สูงอายุจะดูแลหลานได้ แต่จะหิ้วครบล้วนไปทุกด้านย่อมเป็นไปได้ ประกอบกับการที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามา และเด็กต้องไปโรงเรียนเพื่อศึกษาหาความรู้ การแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ทำได้น้อยลง

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

ในอดีตสังคมมีการเปลี่ยนแปลงช้า โดยเฉพาะสังคมในชนบท เพราะประเทศไทยยังไม่มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมากนัก การคมนาคมไปมาหาสู่กันก็ยังไม่สะดวกและรวดเร็วอย่างเช่นในปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนมากมีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมแบบพอมีพอกำอยู่ตามอัธยาศัย ในทาง

สังคมครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวแบบครอบครัวขยาย ประกอบด้วย ปู่ย่าตายาย พ่อแม่พี่น้อง ลูกป้า น้าอา ลูกเขยและลูกสะใภ้อยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกัน หรือในบริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ในทุก ๆ ด้าน ผู้สูงอายุและเด็กต่างก็ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากทุก ๆ คน ในครอบครัวเป็นอย่างดี ผู้สูงอายุและเด็กจะมีความอบอุ่นและมีความสุขอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ในครอบครัวและในชุมชนจึงสูงและเหนียวแน่นมาก การถ่ายทอดบทบาทหน้าที่ ประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆจึงทำได้ง่ายและต่อเนื่อง

ต่อมารัฐบาลได้มีการประกาศให้มีและใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจได้มีการส่งเสริมทางด้านอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ สนับสนุน การส่งสินค้าไปขายต่างประเทศ ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การค้าขาย การสร้างสาธารณูปโภค การคมนาคมและอื่นๆอีกมาก ส่วนทางด้านสังคมได้มีการพัฒนากำลังคนเพื่อเป็นแรงงานที่มีคุณภาพและมีฝีมือ โดยการพัฒนาการศึกษาซึ่งเน้นการฝึกงานทำ ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ การอพยพแรงงานไปทำในที่ไกลบ้านและนอกชุมชนออกไป ลูกหลานที่ได้รับการศึกษาสูงๆ เมื่อศึกษาสำเร็จแล้วก็ไม่กลับภูมิลำเนาเดิม ครอบครัวได้เปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวมากยิ่งขึ้น คือประกอบไปด้วยพ่อแม่และบุตร เมื่อเกิดปัญหาต่างๆตามมาเช่น ปัญหาการหย่าร้าง พ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่ของเด็กเสียชีวิต ทำให้เด็กต้องไปอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุซึ่งเป็นปู่ย่าตายาย ดังปรากฏการณ์ที่ศึกษานี้ เด็กซึ่งปรกติแล้วจะได้รับการกล่อมเกลาทางด้านบทบาทหน้าที่ ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆจากพ่อแม่ แต่เมื่อต้องไปอยู่กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุก็สามารถถ่ายทอดได้เฉพาะเรื่องหลัก ๆ เช่น การเคารพผู้อาวุโส การเป็น เครือญาติ ประเพณีสำคัญทางศาสนา หรือวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน การกล่อมเกลาทางสังคมนั้นมีสื่อเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมที่สำคัญอย่างมากรวมถึงโรงเรียน กลุ่มเพื่อน เป็นต้น ผู้สูงอายุคงสามารถทำได้เฉพาะเรื่องหลักๆดังกล่าวมาแล้วข้างต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจึงเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็กเปลี่ยนแปลงไป ในแง่ของการปรับเปลี่ยนลักษณะความสัมพันธ์

4. เอดส์

เอดส์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระเลี้ยงดูหลานเพราะบุตรของตนต้องเสียชีวิตหรือเจ็บป่วย หรือเป็นเหตุให้ต้องหย่าร้าง ทั้งนี้สืบเนื่องจากการที่บุคคลวัยแรงงานของ

ครอบครัวต้องไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน บางคนไปทำงานก่อสร้าง บางคนไปทำงานบริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ทั้งเป็นลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว หรือขายบริการต่างๆ สถานที่ทำงานมีทั้งที่อยู่ในตัวจังหวัด ต่างจังหวัดและที่อื่นๆ ตามแต่จะมีงานให้ทำที่ไหน การไปทำงานตามสถานที่ต่างๆ นอก หมู่บ้านของบุคคลวัยแรงงานต่าง ๆ เหล่านี้ บางคนเดินทางไปเช้าและกลับเย็น บางคนต้องไป ค้างคืน บางคนกลับบ้านเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์และวันหยุดเทศกาลต่าง ๆ เท่านั้น บางคนนานเป็นเดือนหรือสองเดือนจึงจะกลับมาเยี่ยมครอบครัวสักครั้ง บางคนไม่กลับเลย โดยทอดทิ้งลูก ภรรยา พ่อแม่ ไว้ที่บ้านในชนบทตามลำพัง

การอพยพแรงงานทำให้บางคนมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อ HIV และเอดส์ ด้วยการเที่ยวกลางคืนและมีเพศสัมพันธ์กับหญิงบริการและหญิงทั่วไปและติดเชื้อ HIV และเอดส์ในที่สุดหลายคนมีอาการป่วยและต้องออกจากงานกลับบ้านมาเป็นการะให้พ่อแม่ดูแล และบางคนต้องเสียชีวิตในเวลาต่อมา เมื่อหัวหน้าครอบครัวซึ่งเคยหารายได้เลี้ยงครอบครัวต้องมาเสียชีวิตลง ทำให้ครอบครัวต้องเดือดร้อน ภรรยาซึ่งเป็นแม่ของลูกต้องออกไปทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวต่อไป และต้องนำเด็กซึ่งเป็นหลานไปฝากให้ผู้สูงอายุซึ่งเป็นป้าตายายช่วยดูแล เพราะงานที่ทำหรือหาได้นั้นอยู่ในตัวจังหวัดหรือต่างจังหวัด บางคนไปเช้าเย็นกลับ บางคนกลับเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์และวันหยุดเทศกาลต่างๆ หรือบางคนไม่กลับเลยเนื่องจากมีครอบครัวใหม่ มีบุตรใหม่ ทำให้ต้องทอดทิ้งบุตรคนเดิมไว้กับผู้สูงอายุซึ่งเป็นพ่อแม่และเป็นป้าตายายของเด็กโดยลำพัง โดยอาจส่งเงินให้ใช้บ้างหรืออาจส่งเงินให้เพียงเล็กน้อยหรือไม่ส่งให้เลย เนื่องจากมีครอบครัวใหม่จึงไม่สามารถรับภาระทั้ง 2 ครอบครัวได้พร้อม ๆ กัน และอาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับสามีใหม่ตามมา ทำให้ผู้สูงอายุต้องมาดูแลและรับผิดชอบเด็กที่เป็นหลานในทุกๆ ด้าน ผู้สูงอายุต้องลำบากเดือดร้อนทางเศรษฐกิจและต้องออกหารายได้ จึงไม่มีเวลาได้ใกล้ชิดดูแลช่วยเหลืออบรมสั่งสอนหรือให้ความอบอุ่นแก่เด็กเท่าที่ควร ความสัมพันธ์ระหว่างป้าตายายที่ต้องหารายได้มาเลี้ยงชีพและเลี้ยงดูหลานก็ลดน้อยลงไป

บางครอบครัวเมื่องานในหมู่บ้านลดน้อยลงและหายากมากขึ้น เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจขึ้นในครอบครัว พ่อแม่ต้องส่งลูกสาวไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่นในตัวเมืองหรือต่างจังหวัดเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว ลักษณะของงานจะเป็นในรูปแบบของนักร้องในห้องอาหาร พนักงานเสิร์ฟ ตามโรงแรมและภัตตาคาร และอื่นๆ ที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ HIV และเอดส์อย่างมาก บางคนติดเชื้อ HIV ต้องเลิกจ้างกับสามี ครอบครัวแตกแยก ต้องกลับมาเป็นการะให้ผู้สูงอายุทั้งแม่และลูก

ผู้สูงอายุที่เคยได้รับการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลานและบุคคลในครอบครัว กลับต้องรับภาระต่าง ๆ ในทุก ๆ ด้านของลูกและหลาน เพราะสาเหตุมาจากเอดส์ ความสัมพันธ์ที่เคยมีอย่างอบอุ่นมี ความสุข มีเวลาได้หยอกล้อ เล่นหัวระหว่างปู่ย่าตายายและหลาน แต่ต้องเปลี่ยนบทบาทใหม่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ต้องรับภาระต่างๆแทนผู้เป็นพ่อและแม่ของเด็กทุกอย่าง เอดส์จึงเป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็กเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก

5. ยาเสพติด

ยาเสพติดเป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากในปัจจุบันมีการระบาดของยาเสพติดค่อนข้างมาก โดยเฉพาะยาบ้า กัญชา และเฮโรอีน ได้แพร่กระจายเข้าไปทุกหมู่บ้าน เด็กและเยาวชนหลายคนตกเป็นทาสของยาเสพติด ดังกล่าวโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง โดยการจูงใจบ้าง และโดยการชักชวนของกลุ่มเพื่อนทั้งในและนอกหมู่บ้านบ้าง บางคนนอกจากจะตกเป็นทาสของยาเสพติดแล้วยังเป็นผู้จัดจำหน่ายให้แก่เพื่อน ด้วยตนเองและผู้อื่น อีกด้วย

เด็กและเยาวชนหลายคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุซึ่งเป็นปู่ย่าตายายตามลำพัง ขาดพ่อแม่เลี้ยงดูเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นหรืออบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิดและผู้สูงอายุเองบางคนก็ไม่มีเวลามากพอที่จะดูแลให้ความรักความอบอุ่นทางด้านจิตใจแก่เด็กและเยาวชนได้มากพอ เด็กและเยาวชนจึงเกิดความเหงา ว้าเหว่ และคิดว่าตนเองไร้ค่า และขาดที่พึ่งจึงหาทางออกด้วยการคบเพื่อน ชักชวนกันติดยาเสพติด กว่าผู้สูงอายุจะรู้ปัญหาภัยสาหัสเกินแก้ เด็กและเยาวชนไม่สามารถเลิกยาเสพติดได้ สร้างความทุกข์ใจให้กับผู้สูงอายุอย่างยิ่ง ยาเสพติดเกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็กไม่เป็นไปอย่างใกล้ชิด เพราะผู้สูงอายุเองต้องหารายได้เลี้ยงชีพด้วย

6. การศึกษา

การศึกษาเป็นสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กเปลี่ยนแปลงเนื่องจากเด็กในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทุกคนได้รับการศึกษาในโรงเรียนทั้งในภาคบังคับและสูงกว่าภาคบังคับ จากการดูโครงสร้างการศึกษาของชุมชน จะเห็นว่าประชากรในหมู่บ้านได้รับการศึกษาทุกคนอย่างน้อยจะจบการศึกษาภาคบังคับ ผู้สูงอายุได้รับการศึกษาอย่างน้อยประถมศึกษา ปีที่ 4 ทุกคน และโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านทุกคนกำลังศึกษาอยู่

ในระดับต่าง ๆ ทั้งสิ้น ในตัวอำเภอ ในตัวจังหวัด และต่างจังหวัด จากการที่เด็กและเยาวชนใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในเรื่องการศึกษาเช่นนี้ ทำให้วิถีชีวิตของเด็กและเยาวชนและผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากเด็กเมื่อได้รับการศึกษาก็จะมีกิจกรรมและภาระในด้านการเรียนอย่างมากชีวิตส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดอยู่ในโรงเรียน มีกลุ่มเพื่อน กลุ่มสังคม และภาระงานที่แตกต่างจากการใช้ชีวิตในบ้านกับผู้สูงอายุโดยสิ้นเชิง

เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ที่กำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนจะมีกิจกรรมและใช้เวลาร่วมกับผู้สูงอายุในแต่ละวันเฉลี่ยแล้วน้อยมากเมื่อเทียบกับ กิจกรรมที่เด็กและเยาวชนใช้ในการเรียนอื่น ๆ เด็กจะออกจากบ้านตั้งแต่เช้าและกลับถึงบ้านเมื่อเกือบค่ำ และเมื่อกลับถึงบ้านเด็กต้องพักผ่อน ทำการบ้าน ทำภารกิจส่วนตัวในช่วงเสาร์และอาทิตย์หรือวันหยุดต่างๆ เด็กจะมีกิจกรรมยามว่างใน ด้านการอ่านหนังสือ เล่นเกมกด ทำการบ้าน ดูโทรทัศน์หรือวิดีโอ ตอนเย็นไปเล่นกีฬา ไปสังสรรค์กับเพื่อนและอื่นๆ กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ผู้สูงอายุไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมด้วย เพราะความสนใจและความต้องการของผู้สูงอายุและเด็กในด้านนี้แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ผู้สูงอายุจะใช้เวลาว่างในด้านการคุยกับเพื่อนบ้าน ฟังวิทยุหรือทำงานบ้าน ซึ่งในการทำงานบ้านนี้เด็กก็อาจช่วยได้บ้างแต่ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ช่วยซื้อของจากในเมือง ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ทำเองทั้งหมด ประกอบกับบุตรหลานสมัยนี้มีการศึกษาที่สูงขึ้นบทบาทของผู้สูงอายุในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไป การทำงานหลายอย่างไม่ต้องอาศัยประสบการณ์จากผู้สูงอายุ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ทำให้เด็กสมัยนี้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมามากขึ้น อันเป็นผลมาจากการสื่อสารไร้พรมแดน มีการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามากมาย เช่น การแต่งตัว การรับประทานอาหาร ในบางครั้งผู้สูงอายุเองก็ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น บุตรหลานจึงเห็นว่าผู้สูงอายุเป็นพวกที่หัวเก่าไม่ทันสมัย จึงเกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้น ส่งผลให้บุตรหลานมีเจตคติต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไป โดยมองเห็นคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุลดลง ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ต่างๆต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไป ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกว่าตนเองไร้ค่า เหนง ว้าเหว่ รวมไปถึงขาดความอบอุ่นทางจิตใจ

นอกจากนี้ระบบการศึกษายังทำให้สภาพการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุกับเด็กเปลี่ยนแปลงไปในด้านวัฒนธรรมการใช้ชีวิตประจำวัน อาหาร ประเพณีวัฒนธรรม เด็กเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้น จะรับแบบอย่างในโรงเรียน ในกลุ่มเพื่อน และในกลุ่มสังคมในเมืองมาใช้ที่บ้าน เช่น นอนดึกตื่นสาย ชอบทานอาหารจานเดียว เล่นกีฬา เล่นเกมกดและคอมพิวเตอร์ อ่านการ์ตูน ญี่ปุ่นและวารสารต่างประเทศต่างๆเหล่านี้ ทำให้ผู้สูงอายุยอมรับไม่ได้ หรือจำเป็นต้องยอมรับ

โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ กิจกรรมที่ผู้สูงอายุและเด็กที่เคยร่วมกันในอดีต เช่น ทำขนมด้วยกัน ทำแปลงพืชผักสวนครัว หรือเล่นิทานธรรมะให้ฟัง ปัจจุบันไม่มีแล้วเพราะเด็กและเยาวชนไม่ยอมรับโดยเห็นว่าเสียเวลา ไม่มีประโยชน์และไม่ทันสมัย เมื่อก่อนเด็กเคยให้ผู้สูงอายุสอนการบ้าน แต่ปัจจุบันเด็กเห็นว่าผู้สูงอายุมีความรู้ไม่มากพอ เด็กจึงไม่เชื่อถือและไม่คิดว่าผู้สูงอายุจะช่วยพวกเขาได้ จึงทำให้ผู้สูงอายุและเด็กขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในด้านนี้ไป

ที่กล่าวมา สาเหตุทุกสาเหตุมีความเชื่อมโยงกัน โดยมีสาเหตุหลักคือ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมการค้าและการบริการที่กระจุกตัวตามตัวเมืองซึ่งเป็นแรงดึงดูดคนในชุมชนที่เป็นเกษตรกรที่ไม่ได้รับผลดีจากการพัฒนา โดยเฉพาะทำการเกษตรแล้วขาดทุน เป็นหนี้สิน เพราะราคาผลผลิตตกต่ำ เกษตรกรหรือชาวนาชนบทเหล่านี้จึงอพยพไปขายแรงงานเป็นกรรมกรก่อสร้าง เป็นแรงงานตามโรงงานอุตสาหกรรมเป็นต้น เพราะรายได้แน่นอนกว่า การละทิ้งถิ่นฐานมีผลกระทบทางด้านสังคม คือผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่บ้าน ต้องดูแลตนเอง ผู้อพยพแรงงานกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการติดเชื้อ HIV และหลายคนเป็น AIDS และเสียชีวิต รายที่มีครอบครัวและมีบุตร ก็ต้องนำบุตรไปให้ผู้สูงอายุดูแลเลี้ยงดู เป็นการที่หนักของผู้สูงอายุ ที่ต้องทำหน้าที่พ่อแม่อีกครั้ง ความสัมพันธ์ในลักษณะพ่อแม่ลูกควรจะมีมาก แต่ในความเป็นจริงก็จะมีเฉพาะช่วงที่เด็กยังเป็นเด็กเล็ก เมื่อเข้าโรงเรียนและเรียนสูงขึ้น ความสัมพันธ์ก็มีแนวโน้มลดลง เพราะเด็กต้องทำการบ้าน ต้องทำกิจกรรมต่างๆ และออกไปคบเพื่อน สาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น

สรุปสาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือเปลี่ยนแปลงไป

สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไป	รายละเอียด
1. การเคลื่อนย้ายแรงงาน เศรษฐกิจ	1. การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม การค้า 2. การเกิดโรงงานอุตสาหกรรมตามหัวเมืองใหญ่ 3. ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ 4. ค่าครองชีพสูง 5. รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย 6. อพยพเข้าสู่ตัวเมือง ขยายแรงงาน
2. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	1. หมู่บ้านมีความเจริญมากขึ้น มีถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ 2. บุคคลในชุมชนมีการติดต่อกับบุคคลอื่น และไปทำงานนอกชุมชน ทำให้เกิดปัญหาครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง และปัญหาการติดเชื้อ HIV
3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมประเพณี	1. มีการอพยพแรงงานไปทำที่ไกลบ้าน 2. เด็กได้รับการศึกษาสูงขึ้น 3. ครอบครัวขยายเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยว 4. มีปัญหาการหย่าร้าง 5. พ่อแม่เด็กเสียชีวิต 6. เด็กได้รับการกล่อมเกลาในเรื่องต่างๆจากผู้สูงอายุแทนพ่อแม่
4. โรคภัย	1. บุคคลวัยแรงงานในครอบครัวติดเชื้อเอดส์ 2. พ่อแม่ของเด็กเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์

สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไป	รายละเอียด
5. ยาเสพติด	1. บุคคลวัยแรงงานในครอบครัวติดยาเสพติด ทำให้บทบาทของพ่อแม่ลดลง 2. มีสภาพร่างกายและจิตใจผิดปกติ 3. ไม่สามารถร่วมกิจกรรมกับผู้สูงอายุได้ 4. มีปัญหากับผู้สูงอายุ
6. การศึกษา	1. เด็กมีกิจกรรมทางการเรียนมาก 2. เด็กมีเวลาอยู่กับผู้สูงอายุน้อย 3. เด็กและผู้สูงอายุมีกิจกรรมที่ทำต่างกัน 4. เด็กรับวัฒนธรรมตะวันตก เพื่อนและโรงเรียนมาใช้ที่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตของผู้สูงอายุและเด็กเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีความต้องการและความสนใจต่างกัน 5. เด็กมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไป

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ ซึ่งได้กล่าวถึงในตอนต้นที่ 1 และ 2 มีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อโรงเรียน

จากการเก็บข้อมูลพบว่ามีเด็กนักเรียนทั้งชายและหญิงจำนวนหลายคนในชุมชนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้าน และรวมถึงโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอ ด้วยเป็นเด็กที่อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุโดยลำพังไม่มีพ่อแม่ให้ความช่วยเหลือดูแลในด้านต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในด้านการปรับตัว อารมณ์ และความรู้สึกนึกคิด ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนควรมีนโยบายในการให้ความช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ โดยมอบหมายให้อาจารย์ที่ปรึกษา หรืออาจารย์แนะแนวของโรงเรียนได้ให้ความสนใจเด็กกลุ่มดังกล่าวอย่างใกล้ชิดและเป็นกรณีพิเศษ ในการให้

คำปรึกษาคำแนะนำต่างๆ ตลอดจนจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กได้แสดงออกและระบายความในใจ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้โรงเรียนได้รับรู้ปัญหาและพร้อมที่จะช่วยแก้ปัญหาของเด็กได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้โรงเรียนอาจเชิญผู้สูงอายุทั้งที่อยู่ร่วมกับเด็กและไม่ได้อยู่ร่วมกับเด็กมาเล่าประสบการณ์ต่าง ๆ ในอดีตของผู้สูงอายุให้เด็กฟัง เช่นเรื่องราวของผู้สูงอายุในสมัยที่ผู้สูงอายุยังเป็นเด็ก เล่าถึงของเล่นในอดีต หรือประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและอื่นๆ สิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กได้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความรู้ มีคุณค่าและสามารถเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ เข้ากับโรงเรียนได้ด้วย ไม่ใช่คนที่ล้าสมัย ไม่มีความรู้หรือไม่มีคุณค่าในสายตาของเด็กอีกต่อไป

ประโยชน์อีกประการหนึ่งที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนเช่นนี้ก็คือผู้สูงอายุจะได้ทราบว่าครูได้สอนอะไรแก่เด็กบ้าง และเด็กได้เรียนรู้อะไรจากโรงเรียนบ้าง เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้เชื่อมโยงสิ่งที่ครูสอนให้เข้ากับสิ่งที่ผู้สูงอายุสอน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุและเด็กมีความเข้าใจและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานรัฐบาล

2.1 จากข้อมูลที่มีผู้สูงอายุจำนวนหลายครอบครัวที่เลี้ยงดูเด็กโดยขาดความรู้ความเข้าใจ ผู้สูงอายุมักเข้าใจว่าการดูแลด้านปัจจัย 4 เป็นการเพียงพอสำหรับเด็กแล้ว ซึ่งยังไม่ถูกต้องนัก จริง ๆ แล้วเด็กต้องการความรักความอบอุ่นด้วย เมื่อเด็กไม่ได้รับการตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจ เด็กจึงไปแสวงหาจากนอกบ้านโดยการคบเพื่อนที่ไม่ดี ทำให้เกิดปัญหาดังๆ ตามมา ดังนั้น หน่วยงานของทางราชการ ควรมีการจัดอบรม แนะนำ หรือส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องจิตวิทยาการเลี้ยงดูและอบรมเด็กให้ผู้สูงอายุที่จำเป็นต้องเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจปัญหาและความต้องการของเด็ก ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุและเด็กอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ไม่สร้างปัญหาให้ครอบครัวและสังคมอีกต่อไป

2.2 จากการเก็บข้อมูลพบว่า มีเด็กจำนวนหลายคนจำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ ซึ่งทั้งสองวัยมีความแตกต่างกันทั้งอายุ ประสบการณ์ วุฒิภาวะและพฤติกรรม เด็กบางคนใช้ชีวิตและปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุได้ดี แต่เด็กบางคนต้องอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุด้วยความลำบากใจและไม่มีความสุข ทำให้เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยและปัญหาอื่นๆ ตามมา ดังนั้น หน่วยงานของทางราชการควรมีการจัดกิจกรรมหรืออบรมทักษะชีวิตและสร้างเสริมประสบการณ์การดำเนินชีวิตให้แก่เด็ก เพื่อช่วยให้เด็กมีการปรับตัวและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุอย่างมีความสุข และยอมรับในวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง ดีกว่าหาทางออกโดยการติดยาเสพติดและคบเพื่อนที่ไม่ดีเป็นต้น

2.3 จากการศึกษาของหน่วยงานทางราชการในระดับตำบลพบว่า มีโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยเหลือและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กจำนวนหลายโครงการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)มีโครงการรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ สถานีอนามัยลวงเหนือมี โครงการพัฒนาความพร้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและเด็ก และโครงการของโรงเรียนบ้านสันทราย ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้านได้จัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็ก โดยเชิญผู้สูงอายุมาสอนนักเรียนทำงานจักสาน การนวดแผนโบราณและความรู้ทางด้านสมุนไพรต่างๆ แต่โครงการต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ผู้สูงอายุและเด็กยังคงมีปัญหาในด้านความสัมพันธ์เช่นเดิม เด็กไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี และมองข้ามภูมิปัญญาดัง ๆ ที่ผู้สูงอายุสอนให้ รวมทั้งเด็กยังคงมีปัญหาด้านการปรับตัว ดังนั้นหน่วยงานของทางราชการเหล่านี้ควรมีการวิเคราะห์ สรุป และประเมินผลของโครงการที่จัดว่าไม่ประสบผลสำเร็จเพราะอะไร มีสาเหตุมาจากอะไร และควรมีการปรับปรุงแก้ไขอย่างไรเพื่อให้โครงการประสบผลสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุและเด็กต่อไป

2.4 จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ทั้งผู้สูงอายุและเด็กที่อยู่ร่วมกันต่างก็ประสบปัญหาในหลาย ๆ ด้าน เช่น ผู้สูงอายุประสบปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพและปัญหาขาดคนดูแลเอาใจใส่ สำหรับเด็กก็ประสบปัญหาถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง ทำให้เกิดความเหงา ว้าเหว่ และขาดความอบอุ่นทางใจ และปัญหาด้านการปรับตัว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ผู้สูงอายุและเด็กต้องเผชิญปัญหาและแก้ไขปัญหาคู่เพียงลำพัง ดังนั้นหน่วยงานของทางราชการควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความตระหนักและหันมาช่วยกันดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือทั้งผู้สูงอายุและเด็ก โดยการช่วยผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้คำแนะนำ คำปรึกษา ซักถาม รวมทั้งเป็นกำลังใจให้กับผู้สูงอายุและเด็ก มีการจ้างแรงงานผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุและเด็กอยู่ในครอบครัวและในชุมชนอย่างมีความสุข ไม่ถูกทอดทิ้งและโดดเดี่ยวอีกต่อไป

3. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน กลุ่มและองค์กรในหมู่บ้าน

3.1 จากข้อมูลที่ศึกษาจะเห็นว่าในปัจจุบันผู้สูงอายุส่วนมากจะไปวัดและร่วมกิจกรรมทางศาสนาแต่เพียงลำพัง มีเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับเด็กเล็กเท่านั้นที่นำเด็กไปวัดด้วย เนื่องจากไม่มีคนช่วยเลี้ยงดูเด็ก แต่เด็กที่โตแล้วจะไม่มาร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นด้วย เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการเช่น ทิศการะในด้านการศึกษา

ติดภาระกิจในชีวิตประจำวัน และสาเหตุประการสำคัญคือเด็กไม่เห็นคุณค่า ความสำคัญและความจำเป็นในการไปร่วมกิจกรรมเหล่านี้ เด็กบางคนคิดว่ากิจกรรมต่างๆเหล่านี้ควรเป็นเรื่องของผู้สูงอายุมากกว่า เด็กและผู้สูงอายุจึงขาดความสัมพันธ์ในการร่วมกิจกรรมในด้านนี้ต่อกันอย่างน่าเสียดาย ดังนั้นวัดจึงควรมีบทบาทในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในด้านการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุกับเด็กทำร่วมกัน เช่น จัดประกวดการสวดมนต์คู่กันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก จัดประกวดกระทงดอกไม้ที่เป็นผลงานของผู้สูงอายุและเด็กทำร่วมกันในวันลอยกระทง และพิธีรดน้ำดำหัว เป็นต้น นอกจากนี้วัดควรส่งเสริมและแนะนำให้ผู้สูงอายุชักชวนเด็กให้มาวัดด้วย สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุและเด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น

3.2 จากข้อมูลที่ศึกษาพบว่าในปัจจุบันในชุมชนมีวัฒนธรรมและประเพณี

ต่าง ๆ ที่สำคัญๆที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงและเด็กได้ลดน้อยลงทั้งปริมาณและคุณภาพ เช่น พิธีรดน้ำดำหัว การจัดงานวันผู้สูงอายุและอื่นๆ ดังนั้นวัด ชุมชน กลุ่มและองค์กรในหมู่บ้านควรมีบทบาทฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ให้เหมือนในอดีตอีกครั้ง เพื่อเป็นการให้เกียรติ ยกย่องและให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อชุมชน ควรแก่การเคารพนับถือ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ตลอดจนบุคคลต่างๆต่อไป

3.3 จากการเก็บข้อมูลพบว่าผู้สูงอายุจำนวนหลายคนที่ย้ายอยู่ในชุมชนอย่าง

โดดเดี่ยว ขาดการรวมกลุ่ม หรือไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ การออกเยี่ยมครอบครัวผู้สูงอายุ จัดค่ายครอบครัวผู้สูงอายุ จัดเครือข่ายผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดให้มีบริการต่างๆที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการพบปะกันทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน การที่ผู้สูงอายุทั้งที่เลี้ยงเด็กและไม่ได้เลี้ยงเด็กได้มาอยู่ร่วมกันและได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเช่นนี้ จะทำให้ผู้สูงอายุได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาให้แกกันและกันฟัง โดยเฉพาะปัญหาในการเลี้ยงดูเด็ก สิ่งเหล่านี้จะเป็นแนวทางให้ผู้สูงอายุที่ต้องรับภาระต่างๆได้มีเพื่อนและมีทางออกที่ดีในการแก้ปัญหา ผู้สูงอายุจะมีความเข้าใจเด็กมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุลดความวิตกกังวลและอยู่ร่วมกับเด็กอย่างมีความสุข